

JONATHAN LITTELL

TXETXÈNIA,
ANY III

TRADUCCIÓ DEL FRANCÈS
DE PAU JOAN HERNÁNDEZ

BARCELONA 2010

QUADERNS CREMA

Abans de res, unes paraules per situar el context en què aquest text va ser redactat. Vaig presentar a les autoritats russes una primera petició d'entrevista amb el president txetxè Ramzan Kadírov a finals de l'any 2008, en una època en què aquestes autoritats desitjaven posar de relleu els aspectes positius del règim txetxè, com ara la reconstrucció de Grozni. El principi de la meua visita va ser ràpidament acceptat, però la lentitud administrativa va fer que no pogués anar-hi en companyia del fotògraf Thomas Dworzak fins a final d'abril del 2009. Vam estar dues setmanes a Txetxènia i vam poder circular lliurement i parlar amb qui vam voler, però al final no vam poder obtenir l'entrevista amb Kadírov. Després, fins al juny, vaig continuar mantenint entrevistes en diferents ciutats d'Europa, entre les quals Moscou. Vaig escriure aleshores una primera versió d'aquest reportatge, que s'inscrivía en una perspectiva globalment optimista. L'assassinat de la col·laboradora de Memorial Natàlia Estemírova, el 15 de juliol, sumat a altres crims que el van seguir molt poc temps després, van posar seriosament en dubte aquesta visió. Així doncs, vaig optar per reescriure completament el text per tal de tenir en compte aquests esdeveniments, i el vaig completar a l'octubre del 2009. I així és com el públic, conscient que mentrestant nous esdeveniments ja l'hauran deixat en part obsolet.

Dono les gràcies als amics que han volgut llegir i criticar aquest treball abans de la seva publicació. Sense ells, segurament mai no hauria vist la llum.

Octubre, 2009
J. L.

Tenint en compte que Ramzan Kadírov, el jove president de Txetxènia, és, com tothom sap, «el més gran constructor del món», és una afortunada coincidència per al visitant estranger arribar a Grozni un 27 d'abril, la vigília del *Den stroitelei*, el «Dia dels Constructors», una festivitat instituïda per celebrar el cinquè aniversari del Ministeri de la Construcció. Tamir, un jove txetxè responsable de relacions amb la premsa encarregat d'assistir-nos, ens havia convidat, al fotògraf Thomas Dworzak i a mi, a reunir-nos amb ell al teatre de la ciutat; dret al seu costat al vestíbul principal, davant un enorme i rutilant piano de cua flanquejat pels retrats dels Kadírov pare i fill, em dedicava a observar com feia la seva entrada la nomenklatura txetxena, passant un per un a través d'arcs detectors de metalls enquadrats per un cordó de forces especials dels OMON. Els caps administratius dels districtes porten ben a la vista Rolex d'or ben grossos i anells de diamants; els ministres, camises roses o d'un violeta pàl·lid amb corbates a joc, conjunts de seda de color crema i sabates punxegudes de pell de cocodril. Molts llueixen pins decorats amb el rostre de Ramzan, o bé l'Ordre de Kadírov, una medalla d'or amb el bust del seu difunt pare Akhmad-Khadji sobre el fons d'una bandera russa que, vista de prop, es veu que està feta de fileres de diamants de colors. Molts porten també

el *pes*, un birret de vellut amb un petit aglà a l'extrem d'un cordó. Pregunteu a qualsevol txetxè i us dirà que es tracta del barret nacional; molt pocs semblen recordar que no fa tant de temps només el duien els més veterans del *wird* sufí dels Kunta-Khadji, el bàndol contrari del dels Kadírov; ara, gairebé tothom en duu, sigui quin sigui el seu *wird* o la seva *tariqat*, fins i tot hi ha ingúixos que el duen. Tamir em presenta el seu oncle Olguzur Abdulkarímov, el ministre d'Indústria; Duvakha Abdurakhmànov, el president del parlament txetxè, fa una sorollosa entrada, contornejant ostensiblement l'arc de seguretat, sense alentir el pas, per anar a saludar Akhmad Gekhàiev, el ministre de la Construcció, centre de la celebració del dia; una mica més enllà, en uniforme de l'OTAN, amb boina negra i pistola al cinturó, hi ha Xarip Delimkhànov, germà d'Adam Delimkhànov, de qui parlarem més endavant, que comanda els *Neft Polk*, un batalló encarregat de la seguretat de les instal·lacions petrolíferes; l'home amb qui parla, Magomed Kadírov, germà del difunt Akhmad-Khadji, és una de les poques persones presents que no duu americana ni uniforme, sinó una senzilla jaqueta i uns pantalons texans fins, de molt bona qualitat, segurament cars i italians. Aquesta semiòtica ostentadora del poder txetxè podria fer somriure, però no està mancada d'interès, i mostra uns codis molt precisos: en un món en què tothom s'esforça per mostrar, per tots els mitjans possibles, el seu lloc en l'ordre de les coses, sembla que com més amunt està una persona, més informalitat es pot permetre, menys obligació té d'exhibir-se. Fins i tot la guàrdia de cos respon-

sable de la seguretat juga a aquest joc: els seus subordinats de l'SBP, el cos de seguretat presidencial, porten tots un uniforme negre i ben ajustat, en alguns casos amb una samarreta que duu impresa, en lletres ciríl·liques blanques, la paraula ANTITERROR, o una gorra també negra que mostra com a logotip TSENTOROI, el nom del poble natal de Ramzan; però ell es passeja en texans, amb una pistola passada pel cinturó i un rellotge daurat amb l'esfera decorada amb la bandera txetxena. Els gestos d'aquests homes també criden l'atenció, són els mateixos que els dels rebels txetxens d'abans; aquesta manera de saludar-se, de fer-se una abraçada, de riure, de parlar, d'anar passant de l'un a l'altre, en un ballet elaborat però ostensiblement informal, té també un significat: assenyalava que, per molt que serveixin un govern prorus, per molt que de fet siguin buròcrates russos, no som a Rússia, i ells no són russos, sinó txetxens.

La cerimònia mateixa et transporta directament de la semiòtica txetxena a la soviètica, en una versió post-moderna revisada, que frega de vegades el surrealisme espontani. La gran sala és plena de «voluntaris» reclutats als diferents ministeris i a la universitat; per amenitzar l'espera, els organitzadors han fet venir de Moscou una *girls' band* que, lluint per a l'ocasió, a més de minifaldilles, mocadors de cap, toquen una mena de fusió clàssic-pop amb uns violins i un violoncel exageradament amplificats. Quan entra Kadírov, envoltat d'un grup compacte de guàrdies i de comensals,

la multitud s'alça en bloc per aplaudir-lo, alhora que el presentador proclama solemnement pel micròfon: «El President de la República Txetxena, Heroi de Rússia, Ramzan Akhmàdovitx Kadírov!». Un cop l'Heroi de Rússia s'ha assegut, l'espectacle pot començar, encapçalat per un muntatge de vídeo que mostra els èxits del Ministeri de la Construcció—creat per «un dels darrers decrets signats per Akhmad-Khadji Kadírov»—, seguit d'un discurs molt llarg llegit al galop per Gekhàiev i que canta la llista dels mateixos èxits en forma d'informe burocràtic. El discurs acaba abruptament; canviant immediatament de posat, amb un somriure beneït, Gekhàiev afegeix amb un to alhora incòmode i llepa: «Potser us preguntareu per què he llegit tan de pressa. És que fa un moment he parlat amb Ramzan Akhmàdovitx i m'ha preguntat: “Akhmad, ¿és llarg el teu discurs?”, i quan li he dit que sí, ha dit: “Aleshores, llegeix-lo de pressa”». Finalment, el mateix Ramzan Akhmàdovitx, «el més gran constructor del món», com ens recorda encara un cop més el presentador, puja a l'escenari i s'apodera del micròfon sense fils. Mentre que Gekhàiev i els altres participants s'expressaven en rus, Kadírov parla en txetxè, amb una veu profunda i aspra subratllada per uns gestos expressius, suscitant rialles i aplaudiments amb les seves bromes, exposant en alguns moments amb brutalitat els fonaments de la seva filosofia: «Si el cap és bo, aleshores tot és bo, els col·legues i els subordinats». No estic en condicions de jutjar el seu txetxè; m'han dit que l'escriptor txetxè Guerman Saidul·làiev afirma que és extremadament literari i ar-

ticulat, però n'hi ha que afirmen que, al contrari, és pràcticament tan limitat com el seu rus, el qual és, per citar un amic, «no solament pobre, sinó carregat d'errades grolleres de gènere i de declinació», cosa que puc confirmar. Però, sigui com sigui, se'l veu completament a gust en aquesta grotesca missa ritual, és un autèntic animal escènic, li encanten l'espectacle i les masses, a la televisió només se'l veu a ell, l'ensenyen sovint aturant-se en un poble o en un hospital per submergir-se en la multitud, repartint a tort i a dret consells, exhortacions i bitllets de banc, és com si extraugués la seva fabulosa energia de l'amor (acuradament orquestrat) dels seus súbdits. El seu discurs va seguit d'una interminable distribució de medalles, que comença per Gekhàiev i els seus subordinats més immediats i continua amb molts d'altres, amb encaixada de mans per als homes i un ram de flors per a les dones la mida del qual disminueix a ulls veients a mesura que es va baixant en l'escala de comandament. Per acabar, se serveix al públic una delegació d'artistes moscovites, importats al mateix temps que la *girls' band*, que declamen llocs comuns rodats durant els llargs anys de Brèjnev i que condecoren Kadírov amb medalles que si l'una és obscura l'altra encara ho és més; un llarg poema sobre el Ministeri de la Construcció declamat en rus pel seu autor txetxè, un tal Umar Iàritxev (recordo vagament un vers de l'estil «Akhmad-Khadji, al seu despatx, meditant sobre la reconstrucció, nomena Gekhàiev»); per acabar, per gentilesa de Duvakha Abdurakhmànov, una oda sicofàntica a «l'home que sempre ha fet costat a la família Kadírov i al poble txet-

xè, Vladímir Vladímirovitx Putin. Glòria a Putin!», recita enmig d'una tempesta d'aplaudiments. Assegut enmig de la gent, amb la seva imatge filmada projectada en la gran pantalla que ocupa el fons de l'escenari, Ramzan riu, aplaudeix, fa broma amb els seus esbirros i grapeja el mòbil. *Back in the USSR...*

1937

«Txetxènia està com al 1937 o 1938», em declara al seu petit despatx moscovita Aleksandr Txerkassov, un dels dirigents de Memorial, l'associació russa de defensa dels drets humans més important. «S'està completant un programa intensiu de construcció, la gent rep habitatges, hi ha parcs perquè hi juguin els nens, teatres, concerts, tot sembla normal... i a la nit, hi ha persones que desapareixen». És una comparació que es pot sentir sovint entre els defensors russos dels drets humans; el que tracta de donar a entendre, sense perdre de vista el fet que les xifres no es poden comparar, és la il·lusió d'una normalitat, o fins i tot la realitat d'una normalitat, per a tots aquells que no es veuen afectats pel terror. Vaig passar dues setmanes a Txetxènia, entre final d'abril i començament de maig, i si hagués publicat aquest reportatge a cop calent, hauria posat efectivament l'accent en la normalització, en una Txetxènia que, malgrat els seus grans problemes, va globalment millor que abans. La reconstrucció és massiva i real; pel que fa al terror, cap dels meus amics

ni dels membres de les diferents ONG, a part dels de Memorial, que treballen directament sobre casos de desaparicions, tortures i execucions extrajudicials, no semblaven gaire preocupats, sabien vagament que continuava havent-n'hi restes, a les muntanyes, però no coneixien ningú directament afectat; en canvi, el que sí que els afectava i preocupava de debò era la fenomenal corrupció que hi havia. I parlar de normalització hauria estat fins a un cert punt «objectiu», ja que el problema aquí no és tant de fets com de perspectiva, de punts de vista. Vaig treballar a Txetxènia durant les dues guerres, primer el 1996 i després durant una quinzena de mesos a partir del començament de la segona a la tardor del 1999, i he conservat estrets contactes amb el país; per això, igual com els mateixos txetxens, recordo molt bé aquells anys en què la vida d'un txetxè no valia un copec; en què un home podia desaparèixer i ser torturat i després executat perquè havia mirat als ulls a un soldat borratxo en un punt de control; en què les noies violades eren tot seguit assassinades com qui llença un objecte trencat; en què apareixien cadàvers d'homes joves agafats en el curs de grans *zatxistki*—les operacions de «neteja» dels federals—, lligats amb filferro espinós i cremats vius; en què famílies preses de pànic corrien desesperadament a reunir uns quants milers de dòlars per pagar el rescat dels seus homes detinguts abans no fos massa tard, i fins i tot quan ja era massa tard havien de gastar-se igualment aquests diners per rescatar els seus cadàver mutilats; en què els infants creixien en campaments infectes gairebé sense educació, quan no

acabaven morts o mutilats per una mina o un franc-tirador que s'avorria; en què les *xakhidki*, les «vídues negres» que se suïcidaven amb explosius emportant-se de pas uns quants russos, no ho feien mogudes per les seves conviccions religioses, sinó per desesperació, perquè no els quedava cap home, ni un de sol, ni cap fill tampoc. Per a la majoria dels txetxens, que no han oblidat res de tot això, és evident que les coses van «millor». I molts, fins i tot els que mantenen fortes simpaties independentistes, que odien els russos i consideren els Kadírov com uns traïdors, estan disposats a concedir-los un cert crèdit per aquesta «millora». Un amic txetxè que anomenaré Vakha, que mai no ha combatut, però que sempre ha donat suport a la Itxkèria independent i al seu primer president, Djokhar Dudàiev, m'ho va dir molt clarament, un dia en un reservat d'un petit restaurant de Grozni, davant un te i un gran plat de *manti*, una mena de ravioli txetxens: «El pare [Kadírov] era un home com cal. Quan Txetxènia era al fons del cul de sac, va mostrar el camí per sortir-ne. Abans d'ell, cada vegada que arribaves a un punt de control, senties que et podien matar, per res. Ell va saber donar a la gent la sensació que allò s'havia acabat, que ja no els podien matar en qualsevol moment». El fill, no cal dir-ho, està encantat de poder beneficiar-se d'aquesta percepció, de van'tar-se d'haver portat a Txetxènia la pau i la seguretat, d'haver tancat els federals a les seves bases, d'haver pres el control de les seves cambres de tortura, com la tristament cèlebre ORB-2. I en té motius: ara, ell és l'únic que exerceix la violència i el terror, les úniques

cambres de tortura que hi ha avui a Txetxènia són les seves, i no hi ha més assassinats que els que ell pugui cometre. Com que Ramzan sap escollir les seves víctimes, ara ja no es maten innocents, a Txetxènia, no: només es maten *xaitani*, els Diables, i aquells que els donen suport: al regne de Ramzan, en aquest tercer any del seu regnat, ningú no mor si no s'ho mereix: així ho ha decretat l'amo.

Memorial estaria gairebé d'acord amb aquest punt de vista. A Moscou, al juny, Aleksandr Txerkassov, que segueix els esdeveniments del nord del Caucas des de la primera guerra de 1994-96, em va descriure la «txetxenització», el nom donat a la decisió presa per Vladímir Putin el 2000 d'instal·lar un poder txetxè prorus fort, principalment compost per antics rebels, dirigits per l'exmuftí independentista Akhmad-Khadji Kadírov, com «la transferència de plens poders per dur a terme actes de violència il·legals de les estructures federals a les locals». I tant Txerkassov com els seus col·legues estaven d'acord que la «txetxenització» havia comportat un canvi real. «Els actes de violència no són menys cruels», va afegir, «però sí més selectius». A Grozni, assegut davant una tauleta de fòrmica a la cuina del seu despatx, un altre defensor dels drets humans que aquí anomenaré Mussa em va repassar tranquil·lament «la història de la violència». Ja he esmentat les grans *zatxistki*, les operacions massives menades pels federals a partir del 2000, que duraven dies i se saldaven sistemàticament amb desenes

de morts i de desapareguts, la majoria dels quals no havien fet res més que ser joves i homes, a més de violacions i saquejos. Segons Mussa, aquestes accions van continuar aproximadament fins al 2002; a partir del 2003, un cop els federals, ajudats per Kadírov pare, van aconseguir finalment de desenvolupar una xarxa de *seksoti*, o delators, es va anar passant gradualment al sistema de les *adresni zatxistki*, neteges dirigides en què els esquadrons de la mort, coberts amb passamuntanyes, feien batudes a casa de persones concretes, fos per matar-les allà mateix, fos per endur-se-les. Els assassinats i les desaparicions d'aquest tipus van continuar augmentant fins a mitjan 2004, quan els òrgans txetxens van començar a prendre part en els *zatxistki*: les violacions van començar aleshores a disminuir. «I no era només que baixés la quantitat d'arrestos il·legals i de desaparicions», em va explicar Mussa, «sinó que el nombre de supervivents augmentava». Oleg Orlov, el director de Memorial, va mantenir, a Moscou, un discurs semblant: «El 2007, amb l'arribada al poder de Ramzan Kadírov, el nombre de tortures i desaparicions va caure bruscament. Durant el primer any del seu mandat», afegeix Orlov, «Kadírov fins i tot va començar a fer servir la seva retòrica per defensar els drets humans!». Memorial és l'única organització que recull estadístiques sistemàtiques sobre les desaparicions i els assassinats a Txetxènia; tot i que les xifres són molt inferiors a la realitat —«Calculem que estem informats aproximadament del 30 % dels casos», aventura Orlov—, donen una idea prou precisa de l'evolució de les tendències. El